

¹⁰ Meleshko N.B. Viddily u spravakh repatriatsiyi vykonkomiv oblasnykh Rad Ukrayinskoj RSR (1945-1953): orhanizatsiya, funktsiyi, diyalnist' / O.V. Potylchak, N.B. Meleshko // Visnyk Cherkakoho universytetu. Seriya: Istorychni nauky. – # 262. – Cherkasy: Cherkaskyy natsionalnyy universytet imeni B. Khmelnytskoho, 2013. – S. 114-122 s.

¹¹ Kunytskyy M.P. Prymusova repatriatsiya radyanskykh hromadyan do SRSR pisly Druhoyi svitovoyi viyny (ukrayinsky vektor) /Mykhaylo Petrovych Kunytskyy: Monohrafiya. – Lutsk: VAT «Volynska oblasna drukarnya», 2007. – 248 s.

¹² Zemskov V. N. Repatriatsiya peremeschenniy sovetskikh gradzhan / Voyna i obschestvo, 1941-1945 kniga vtoraya. – M.: Nauka, 2004 //

¹³ Pastushenko T. Ostarbaytery z Kyyivshchyny: verbuvannya, prymusova pratsya, repatriatsiya (1942–1953) /T. Pastushenko / NAN Ukrayiny. In-t istoriyi Ukrayiny. – K: Instytut istoriyi Ukrayiny, 2009. – 284 s.

¹⁴ Meleshko N.B. Rozvytok merezhi prykordonnykh zbirno-peresyllykh punktiv Narodnogo komisariatu oborony (Ministerstva zbroynyykh syl) SRSR u systemi repatriatsiyu orhaniv Ukrayinskoyi RSR (1946-1951 rr.) / N.B. Meleshko, O.V. Potylchak // Viyna. Okupatsiya. Pam'yat: Prymusovi robitnyky z Ukrayiny v okupovaniy Yevropi: Materialy Vseukrayinskoyi naukovoyi konferentsiyi, m. Kyyiv, 27 veresnya 2012 r. / Ukrayinskyy instytut natsionalnoyi pamяти, Instytut istoriyi Ukrayiny NAN Ukrayiny; uporyad.: R.I. Pylyavets, V.M. Yaremenko. – K.: NVTs «Priortety», 2012. – S. 159-168.

¹⁵ Meleshko N.B. Viddily u spravakh repatriatsiyi vykonkomiv oblasnykh Rad Ukrayinskoj RSR (1945-1953): orhanizatsiya, funktsiyi, diyalnist' / O.V. Potylchak, N.B. Meleshko // Visnyk Cherkas'koho universytetu. Seriya: Istorychni nauky. – # 262. – Cherkasy: Cherkaskyy natsionalnyy universytet imeni B. Khmelnytskoho, 2013. – S. 114-122.

¹⁶ Pastushenko T.V. «Vyizd repatriantiv do Kyyeva zaboroneno...»: povoyen. zhytтя kolysh. ostarbayteriv ta viyskovopolonenykh v Ukrayini / Tetyana Pastushenko; In-t istoriyi Ukrayiny NAN Ukrayiny, Nim. fond «Pamyat, vidpovidalnist i maybutnye». – K., 2011. – 164 s. – Biblohr.: S. 146–164.

¹⁷ Kunytskyy M.P. Prymusova repatriatsiya radyanskykh hromadyan do SRSR pisly Druhoyi svitovoyi viyny (ukrayinsky vektor) /Mykhaylo Petrovych Kunytskyy: Monohrafiya. – Lutsk: VAT «Volynska oblasna drukarnya», 2007. – 248 s.

¹⁸ Zemskov V. N. Repatriatsiya peremeschenniy sovetskikh gradzhan / Voyna i obschestvo, 1941-1945 kniga vtoraya. – M.: Nauka, 2004 // http://scepsis.net/library/id_1234.html

¹⁹ Tam samo.

²⁰ Kravchenko A. Ukrayinski nevilnyky Tretoho Reyku (mynule i suchasnist): Publitsystichna khronika / A. Kravchenko, S. Baturyn – Lviv: Kalvariya, 2005. – 235 s.

²¹ Volhin A. I. Deyatelnost organov gosbezopasnosti Srednego Urala sredi repatriantov v 1945–1946 godah / A. I. Volhin // Istoricheskie chteniya na Lubyanke. 2001 god. Otechestvennyie spetsluzhby v poslevoennyie gody. 1945–1953 gg. – 2002. – Vyip. 5. – S. 70–75.

²² Pastushenko T.V. «Vyizd repatriantiv do Kyyeva zaboroneno...»: povoyen. zhytтя kolysh. ostarbayteriv ta viyskovopolonenykh v Ukrayini / Tetyana Pastushenko; In-t istoriyi Ukrayiny NAN Ukrayiny, Nim. fond «Pamyat, vidpovidalnist i maybutnye». – K., 2011. – 164 s. – Biblohr.: S. 146–164.

УДК 271.4(477+430)«1945/1950»

**© Олена Подобед
(Київ)**

УКРАЇНСЬКА ГРЕКО-КАТОЛІЦЬКА ЦЕРКВА У НІМЕЧЧИНІ (1945 – 1950 рр.)

У статті досліджено процес становлення українського греко-католицького життя у Німеччині. З'ясовано, які функції виконувала Українська греко-католицька церква у 1945 – 1950 рр. у Німеччині.

Ключові слова: Українська греко-католицька церква, релігія, парафія, табори ДіПі, переміщені особи, Німеччина.

**Е. Подобед
(Киев)**

УКРАИНСКАЯ ГРЕКО-КАТОЛИЧЕСКАЯ ЦЕРКОВЬ В ГЕРМАНИИ (1945 – 1950 гг.)

В статье исследован процесс становления украинской греко-католической жизни в Германии. Выяснено, какие функции выполняла Украинская греко-католическая церковь в 1945 – 1950 гг. в Германии.

Ключевые слова: Украинская греко-католическая церковь, религия, приход, лагеря ДиПи, перемещенные лица, Германия.

**O. Podobed
(Kyiv)**

UKRAINIAN GREEK CATHOLIC CHURCH IN GERMANY (1945 – 1950)

The author aims at clarifying the functions, performed by Ukrainian Greek Catholic Church in displaced persons camps in West Germany in 1945 – 1950.

Ukrainian church and religious life in postwar West Germany, according to the central offices of the Ukrainian emigration in Germany as of January 1948, was presented Ukrainian Greek Catholic Church (67% of believers), Ukrainian Autocephalous Orthodox Church (31% of believers), Evangelical Baptist Churches and other (2% of believers). The churches have been a positive influence on the life of the Ukrainian community in the camps of displaced persons.

In the ranks of the Ukrainian Greek Catholic Church versus Ukrainian Autocephalous Orthodox Church were more clergy. The reason was that the Church had in the pre-war years and the more favorable development as opposed to Ukrainian Autocephalous Orthodox Church has suffered persecution from the Soviet authorities. As of 1947 207 priests served 78 thousands Ukrainian Greek Catholics in Germany.

At the end of the war Ukrainian church and religious life began to acquire organizational forms. So, soon the efforts of each community chaplaincy camp arranged a chapel, and in some displaced persons camps built

wooden churches. The clergy endeavored to regular worship, but in practice usually they occur no more frequently than once a month.

Church in the camps for displaced persons and the Ukrainian community has repeatedly opposed the antireligious policy of the Kremlin. For example, the faithful followed the events that took place in the church and religious life in Ukraine and in 1946 held a number of shares protestation about a «Lvov cathedral». In 1949 was carried Kronberg demonstration of protest against the persecution of religion in the Soviet Union.

Faithful Ukrainian Greek Catholic Church is widely celebrated 350th anniversary of the Union of Brest. In churches and chapels held public worship.

In the postwar West Germany Ukrainian Greek Catholic Church raised the issue of unification of the Ukrainian Autocephalous Orthodox Church and Ukrainian Greek Catholic Church as a precondition Ukrainian national liberation. However, churches' incorporation did not occur.

At the end of 1947 Pope Pius XII appointed Apostolic Visitator Ukrainian in Western Europe Buchko Ivav (1891 – 1974). Bishop Ivav Buchko has made great efforts to solve the problems of Ukrainian displaced persons were in the postwar years in Austria, England, Belgium, Italy, Germany, France, Switzerland and other European countries.

Ukrainian Greek Catholic Church has launched a significant publishing. It gave the largest number of periodicals compared with the Ukrainian Autocephalous Orthodox Church and Evangelical churches of – 8. Of these, two – the 'Christian way' (Mittenwald) and 'Christian voice' (Munich) – were common weekly. The printed organ of the Church was the «Government Herald».

Thus, in the early postwar years, the life of Ukrainian Greek Catholic community acquired organizational forms. Among the functions that are performed in the period of the underlying Church should be called compensation (compensation for the psychological level of powerlessness and dependence displaced from the realities of contemporary life), therapeutic (preservation of peace of mind and social optimism Ukrainian community in Germany), political and legal (Church kept abreast of religious events in Ukraine, defended the interests of both the Church and the Ukrainian people in general), communicative (was built and equipped the church and the chapel where the faithful were able to communicate with God and each other), charity (material support of individual believers, Ukrainian educational, scientific and public organizations) cultural (Church had a significant impact on the development of different spheres of Ukrainian culture postwar Germany).

Key words: Ukrainian Greek Catholic Church, religious life, camps for displaced persons, Ukrainian community in Germany.

Роль і місце релігії та Церкви в суспільстві важко переоцінити. Релігія дарує людині душевний спокій, надію, упевненість у своїх силах, консолідує громаду, що набуває особливої актуальності у критичні періоди життя людини. Одним із них можна назвати перші роки після завершення Другої світової війни, коли значна частина українського суспільства з різних причин замешкала у Західній Німеччині. Йдеться про українську «планету ДіПі».

Проблема знайшла часткове висвітлення у працях українських закордонних (А. Великий, І. Городецький, В. Ленцик, Г. Лужницький, В. Маруняк) і сучасних (С. Гуркіна та ін.) дослідників.

Автор ставить за мету з'ясувати функції, які виконувала Українська греко-католицька церква у тaborах переміщених осіб Західної Німеччини у 1945 – 1950 рр.

Опинившись у вирі війни далеко поза межами Батьківщини, у Німеччині, адаптуючись до нових умов життя, перебуваючи під загрозою примусової депатріації до Радянського Союзу, відчуваючи матеріальну скрутну, зазнаючи від ворожої пропаганди безпідставного таврування у «колабораціонізмі», щоразу отримуючи сумні вісти з України, окупованої радянськими військами, українська громада перебувала у стані безнадійності і відчая та потребувала підтримки, не лише матеріальної, а й моральної. Її вона знайшла в українській Церкві. Саме у Церкві, як зазначав український закордонний дослідник Володимир Маруняк, українські переміщені особи знайшли «душевну рівновагу й помічну руку»¹. Тож найперше у розглядуваний період Церква виконувала компенсаційну й терапевтичну, а також політичну й правову функції.

Українське церковно-релігійне життя у по-воєнній Західній Німеччині, за даними Центрального представництва української еміграції в Німеччині станом на січень 1948 р., було представлено Українською греко-католицької церквою (УГКЦ) (67% віруючих), Українською автокефальною православною церквою (УАПЦ) (31% віруючих), Євангельсько-баптистською та ін. церквами (2% віруючих)². Усі згадані Церкви справляли позитивний вплив на життя української громади у тaborах переміщених осіб.

Варто зазначити, що у лавах Української греко-католицької церкви порівняно з УАПЦ перебувало більше духовенства. Причина по-

лягала в тому, що УГКЦ мала у передвоєнній воєнні роки більш сприятливі умови розвитку на противагу Українській автокефальний православній церкві, що зазнала репресій від радянської влади.

Як зазначалося вище, Українська греко-католицька церква мала найбільшу кількість вірян у повоєнній Західній Німеччині. Дослідниця С. Гуркіна підкреслює, що «мережа греко-католицьких парохій в Німеччині особливо зросла у роки Другої світової війни з огляду на велику потребу душпастирства серед остарбайтерів, вивезених примусово з України, в'язнів концтаборів та втікачів»³. Станом на 1947 р. 207 священиків обслуговували 78 тис. українських греко-католиків⁴ Німеччини.

По завершенні війни українське церковно-релігійне життя почало набувати організаційних форм. Так, незабаром зусиллями громади при кожному таборовому душпастирстві влаштовано таборову каплицю, а в деяких таборах переміщених осіб побудовано дерев'яні церкви. Духовенство докладало зусиль для регулярного проведення богослужінь, однак на практиці, як правило, вони відбувалися не частіше, ніж раз на місяць. Окрім того, богослужіння проводилися і у храмах інших церков. Наприклад, у серпні 1946 р. в одній із німецьких церков містечка Гарміш-Партенікірхен, що у Баварії, провів богослужбу український греко-католицький душпастир о. Б. Смик. Цікаво, що серед присутніх було і німецьке населення, для якого о. Нарожняк подавав стислий переклад⁵. Таким чином були створені умови для реалізації комунікативної функції релігії.

УГКЦ у таборах переміщених осіб, а також українська громада неодноразово виступали проти антирелігійної політики Кремля. Приміром, віряни стежили за подіями, що відбувались у церковно-релігійному житті України, й у 1946 р. провели низку протестних акцій з приводу проведення «Львівського собору». У 1949 р. у м. Кронберг провадилася демонстрація протесту проти переслідувань релігії у Радянському Союзі. Прикметно, що окрім переміщених осіб різних національностей, у заході взяли участь представники американської влади та німецькі духовні достойники⁶.

Протягом 1945 – 1947 рр. Апостольським візитатором у Німеччині з центром у Мюнхені був отець Микола Вояковський (1899 –

1972). Його попередника отця Петра Вергуна, призначеного на посаду у 1940 р. Папою Римським Пієм XII, у червні 1945 р. було заарештовано, примусово вивезено до України й у рамках судового процесу над українською греко-католицькою єпархією засуджено на 8 років ув'язнення у тaborах ГУЛАГу.

У другій половині 1945 р. отець Микола Вояковський здійснив спробу налагодити зв'язок через кур'єрів ОУН між українським греко-католицьким духовенством на еміграції та Галичини. Варто зазначити, що співпраця ОУН із греко-католицьким духовенством мала давні традиції. На цьому, зокрема, наголошував полковник Вищої школи Комітету державної безпеки СРСР Михайло Майоров: «Українські націоналісти, наприклад, контактували свою підривну діяльність проти Радянської влади з уніатським духовенством греко-католицької церкви Галичини»⁷.

Отож, Закордонні частини ОУН у Німеччині намагалися через спеціально створену кур'єрську мережу підтримувати контакти з ОУН в Україні з метою спільної координації боротьби за створення Української самостійної соборної держави. Цією так званою «зеленою поштою» іскористався Апостольський візитатор у Німеччині з метою отримати для Ватикану звіт про становище УГКЦ в Україні, що набувало ще більшої актуальності у переддень 350-річчя Берестейської унії⁸.

23 грудня 1945 р. Папа Римський Пій XII із нагоди ювілею утворення УГКЦ видав енцикліку. У ній він наголосив на переслідуванні радянською владою української Церкви та українського народу загалом⁹. Услід за цим, як зазначав сучасник подій І. Городецький, на захист українських Церкви та народу через ватиканське радіо виступив кардинал Священної конгрегації для Східних Церков Е. Тісеран. Як наслідок, «про переслідування української Церкви й народу та взагалі про українську проблему заговорили майже всі католицькі газети світу»¹⁰.

Важливо зазначити, що віряни Української греко-католицької церви широко, наскільки це було можливо за умов «епохи ДіПі», відзначили 350-річчя Берестейської унії¹¹. У церквах і каплицях відбулися святкові богослужіння¹², а у міському театрі Регенсбурга – ювілейна академія.

За часів урядування М. Вояковського у серпні 1946 р. у Мюнхені при Апостольській візитатурі для українців у Західній Європі

відновлено Церковно-археографічну комісію, яку ще 1944 р. у Львові заснував митрополит Андрей Шептицький. Наукова інституція, очолювана отцем й істориком церкви Іваном Йосафатом Скрутнем (1894 – 1951) (заступник – історик та архівіст Олександр Оглоблин, 1899 – 1992), ставила за мету здійснити наукове дослідження історії української Церкви і з'ясувати причини роз'єднання колись єдиної української Церкви з надією на її майбутнє об'єднання¹³. Комісія пропрацювала до 1961 р.

У повоєнній Західній Німеччині Українська греко-католицька церква порушила проблему об'єднання УАПЦ й УГКЦ як передумову національного визволення українців. Прихильники ідеї об'єднання Церков наголошували, що за умов, коли «новочасний Нерон»¹⁴ переслідує УГКЦ й піддає репресіям греко-католицьких єпископів і духовенство, «ця Церква має право нас об'єднати»¹⁵. Оскільки та частина духовенства і вірян, що залишилися в Україні, підпали під церковну владу Московського патріархату, а через УГКЦ можна було налагодити контакти з європейськими народами й домагатися вирішення «українського питання», то, як писав церковний діяч Володимир Мурович (1888 – 1968), «нам усім українцям треба назад до об'єднання в греко-католицькій релігії, щоби цим створити в нашому народі єдність та силу»¹⁶. Однак церковного об'єднання так і не відбулося.

Наприкінці 1947 р. Папа Римський Пій XII призначив Апостольським візитатором українців у Західній Європі Івана Бучка (1891 – 1974), який удостоївся почесного звання «єпископа скитальців»¹⁷. Високо оцінюючи його подвигницьку працю, І. Городецький підкресловав: «Кожний українець відчув, що в саме ці критичні хвилини нашого життя, так тут, на еміграції, як і в Рідному Краї [...] може прийти нам на поміч»¹⁸.

Кир Іван Бучко чимало зусиль докладав для вирішення проблем українських переміщених осіб, які опинилися у повоєнні роки в Австрії, Англії, Бельгії, Італії, Німеччині, Франції, Швейцарії та інших західноєвропейських країнах. Як зазначав автор «Архіпастора скитальників», «десятки тисяч українців-католиків знайшло в своєму Владиці піддережку моральну й матеріальну, обновлення в вірі й надії на краще завтра»¹⁹.

Під час своєї третьої офіційної подорожі країнами Європи у 1948 р. він вперше відвідав і Німеччину. Стараннями Апостольсько-

го візитатора у 1948 р. було перенесено Українську духовну семінарію (засновану 1946 р.) з німецького міста Гіршберг до голландського містечка Кулемборг Уtrechtської архиєпархії²⁰. Також він піклувався про переселення українських переміщених осіб з Німеччини до інших європейських країн²¹. Окрім того, Кир Іван Бучко знаходив спосіб надати фінансову підтримку діяльності українських еміграційних громадських організацій (Комітету допомоги українському студентству, Санітарно-харитативної служби), а також освітніх (Українського вільного університету) та наукових (Наукового товариства ім. Шевченка) інституцій. Меценатська діяльність Кира Івана Бучка була високо поцінована його сучасниками. Так, УВУ надав своєму покровителеві звання почесного доктора філософії, а НТШ іменувало благодійника своїм почесним членом.

Прикметно, що у своїй добroчинній діяльності Кир Іван Бучко не ділив українських переміщених осіб за конфесіями, надавав допомогу усім, хто її потребував. У листі до Владики від 6 грудня 1945 р. Український обласний комітет українців бездержавників у Регенсбурзі наголошував: «Про Вашу Високодостойну Особу говорять нині всі українці, як греко-католики, так і православні, – і то без огляду на партійну принадлежність»²².

Загалом харитативна, тобто благодійна, діяльність становила важливу складову церковного життя. Наприклад, парафія УГКЦ у Новому Ульмі (Баварія) безкоштовно поширювала для хворих і незаможних українських переміщених осіб газету «Християнський голос», що виходила у Мюнхені²³.

Попри труднощі перших повоєнних років, УГКЦ брала участь у створенні та відновленні діяльності низки церковних товариств і братств, які відігравали важливу роль у житті Церкви. Йдеться про Марійську дружину жінок (очільниця О. Кашубинська), Товариство українських студентів-католиків «Обнова» (голова І. Городецький), Товариство українських абсолювентів богословії (очільник Т. Ванчицький) та ін.

Зокрема, Товариство українських студентів-католиків «Обнова», що діяло у Львові протягом 1930 – 1939 рр., по завершенні війни відновило свою роботу в еміграції. Метою діяльності «Обнови» було плекати і поширювати ідеологію українського католицизму серед української студентської («високошкільної»)

молоді. «Обнова» ставила перед собою наступні завдання: 1) гуртувати українських студентів, що визнають християнський світогляд, 2) працювати над їхнім духовним оформленням на основах християнської релігії і моралі та в дусі української національної традиції, 3) виробляти серед членів ясний погляд на цілі студента й обов'язки українця-громадянина, 4) репрезентувати українську студентську молодь на терені міжнародних католицьких студентських організацій²⁴.

Українська греко-католицька церква розгорнула чималу видавничу діяльність. Вона видавала найбільшу кількість періодичних видань порівняно з УАПЦ та Євангельською цервою – 8. Із них два – «Християнський шлях» (Міттенвальд) і «Християнський голос» (Мюнхен) – стали поширеними тижневиками. Друкованим органом Церкви став «Урядовий вісник».

Таким чином, у перші повоєнні роки життя української греко-католицької громади набуло організаційних форм. Серед функцій, які у розглядуваний період виконувала УГКЦ, варто назвати компенсаційну (компенсування на психологічному рівні безсиля і залежності переміщених осіб від реалій тогочасного життя), терапевтичну (збереження душевного спокою і соціального оптимізму української громади Німеччини), політичну та правову (УГКЦ тримала руку на пульсі релігійних подій в Україні, відстоювала інтереси як Церкви, так і українського народу загалом), комунікативну (було зведене й облаштовано церкви і каплиці, у яких віряни мали зможу спілкуватися з Богом і між собою), благодійницьку (матеріальна підтримка окремих вірян, українських освітніх, наукових і громадських організацій), культуроформуючу (Церква спровідила помітний вплив на розвиток різних сфер української культури повоєнної Німеччини).

Перспективами подальших розвідок у цьому напрямі можуть бути дослідження, присвячені аналізу діяльності УАПЦ у повоєнній Західній Німеччині.

¹ Marunyak V. Ukrayinska emigratsiya v Nimechchyni i Avstriyi po druhiy svitoviy viyni : [u 2 t.]. – Myunkhen : Akademichne vydavnytstvo d-ra Petra Beleya, 1985. – T. 1 : Roky 1945-1951. – 1985. – 432 s.– S. 308.

² Tam samo. – S. 309.

³ Hukina S. Ukrayinska hreko-katolytska tserkva i Vatykan: sproby kontaktiv u 1944 – 1949 rr. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu do statii: http://theology.in.ua/article_print.php?_lang=ua&id=39954&name=religious_digest.

⁴ Marunyak V. Tsyt. pratsya. – S. 310.

⁵ Khrystyyanskyy shlyakh. – Mittenvald. – 1946. – Ch. 29. – 11 serpnya. – S. 14.

⁶ Doroha pravdy. – Kronberg. – 1949. – Ch. 4-5. – S. 36.

⁷ Mayorov M. G. Nekotoryie osobennosti rassledovaniya gosudarstvennyih prestuplenii, sovershaemyih burzhuaznyimi natsionalistami / M. G. Mayorov / Vyisshaya shkola Komiteta gosudarstvennoy bezopasnosti pri Sovete Ministrov SSSR imeni V. E. Dzerzhinskogo / Sekretno. – M. : Redaktsionno-izdatelskiy otdel, 1964. – 44 s. – S. 13.

⁸ Hukina S. Tsyt. pratsya.

⁹ Velykyy A. H. Z litopsu khrystyyanskoyi Ukrayiny. Tserkovno-istorychni radiolektsiyi z Vatykanu / A. H. Velykyy : [u IX t.]. – Rym : Vydavnytstvo OO. Vasyliyan, 1977. – T. IX : XX st. – 1977. – 304 s. – S. 261 – 263.

¹⁰ Horodetskyy I. Ternystym shlyakhom... (Martyrolohiya Ukrayinskoyi Katolytskoyi Tserkvy v obrazkakh) / I. Horodetskyy. – Rehensburg; Myunkhen : Ukrayinske slovo, 1948. – 40 s. – S. 22.

¹¹ Luzhnytskyy H. Ukrayinska tserkva mizh Skhodom i Zakhodom. Narys istoriyi Ukrayinskoyi Tserkvy / Hryhor Luzhnytskyy. – Philadelphia : Provydinnya, 1954. – 724 s. – S. 596.

¹² Khrystyyanskyy shlyakh. – 1946. – Mittenvald. – Ch. 29. – 11 serpnya. – S. 12.

¹³ Lentsyk V. Tserkovno-arkheohrafichna komisiya (Lviv – Munchen) / Vasyl Lentsyk // Ukrayinskyy istoryk. – 1997. – #1 – 4. – S. 121 – 136. – S. 126.

¹⁴ Murovych V. Hr.-Katolytska Tserkva v zhytti ukrayinskoho narodu / Volodymyr Murovych. – Mariental: Rukh, 1946. – 36 s. – S. 35.

¹⁵ Tam samo. – S. 35.

¹⁶ Tam samo. – S. 35.

¹⁷ Marunyak V. Tsyt. pratsya. – S. 310.

¹⁸ Horodetskyy I. Tsyt. pratsya. – S. 14.

¹⁹ B. a. Arkhypastyr skyalnkyiv. Preosvyashchennyy Kyr Ivan Buchko (1915 – 1929 – 1949 – 1950). – Rym ; Paryzh : B. v., b. r. – 62 s. – S. 44.

²⁰ Tam samo. – S. 49.

²¹ Horodetskyy I. Tsyt. pratsya. – S. 29.

²² Tam samo. – S. 35 – 36.

²³ Khrystyyanskyy holos. – Munchen. – 1949. – Ch. 18. – 8 travnya. – S. 3.

²⁴ Khrystyyanskyy shlyakh. – Mittenvald. – 1946. – Ch. 32. – 1 veresnya. – S. 7.

УДК 323:329.17(477)

© Соломія Шваб
(Київ)

СХІДНОЕВРОПЕЙСЬКИЙ КОНТЕКСТ УКРАЇНСЬКОГО ІНТЕГРАЛЬНОГО НАЦІОНАЛІЗМУ

У статті йдееться про ідейний арсенал східноєвропейського та українського інтегральних націоналізмів, сформованих у 1920 – 1930-х рр. Український інтегральний націоналізм в особі Дмитра Донцова, Організації українських націоналістів, Фронт національної єдності авторка відносить до типових для відсталих аграрних суспільств Східної Європи етнічних націоналізмів.